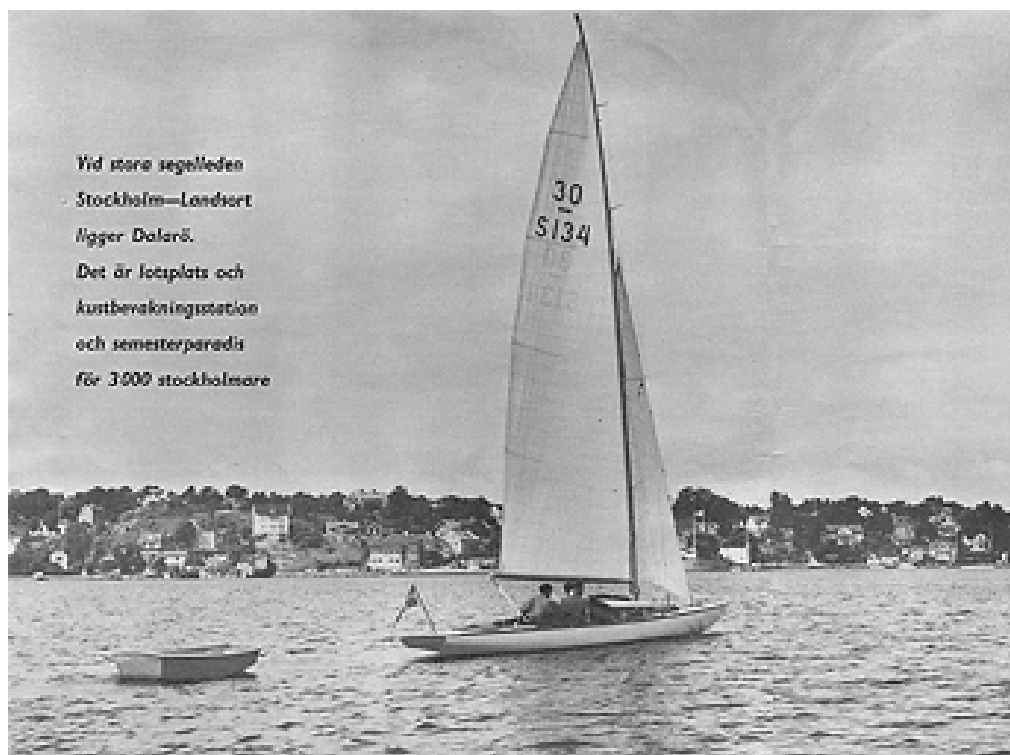

Text: Elsa Mossner
Foto: Roland Andersson

Vid stora segelleden
Stockholm—Landsort
ligger Dalarö.
Det är fotoplats och
kustberäkningstation
och semesterparadis
för 3000 stockholmare

S som i semester,
segel, sol, salt, skvalp och skärgårdsidyll

Bild nr
714

Tid
1962

Kategori / Plats
Dalarö

Motiv
Tidningsreportage

ÄN LEVER BADORTSIDYLLEN I DALARÖ MEN VI ÄR INTE IDYLLISKA.

I 1700-talskrog bor chefsarkitekt Nils Sterner med familj. I vilstolarna dottern Brita och hennes kamrat Anita Holmström.

På med flytvästarna, packa matsäckskorgen! Kerstin och Richard Urwitz ska ut på sjön med döttrarna Catherine och Cecilia.

Dalarösommargäst, 4:e generationen, är Lilla Jenny Nordqvist som gungas av pappa Nils G. medan mamma Gun njuter av solgasset.

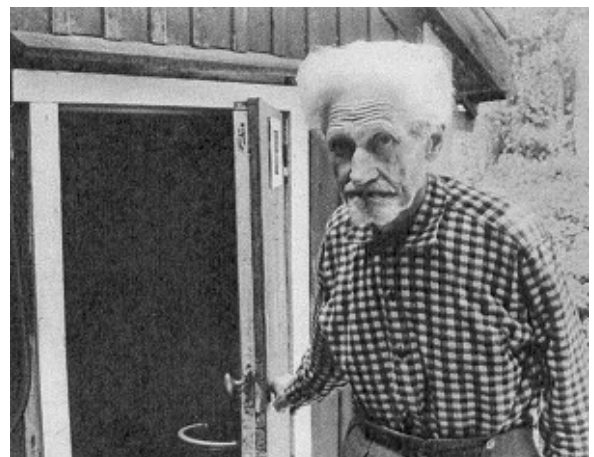
Plageliv vid Dalarö havsbad: fru Görel Bolinder-Andersson med sonen Joachim.

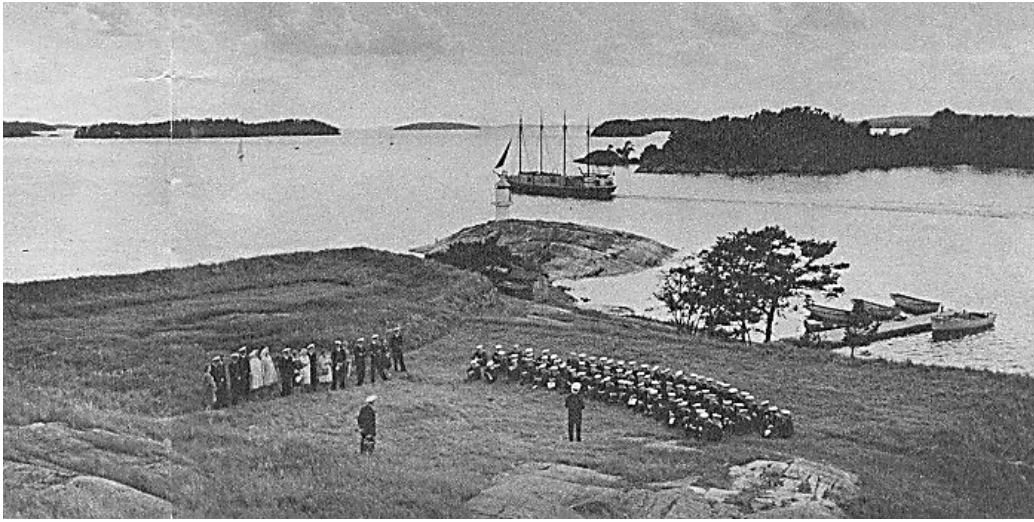
Fru Edith Karlsson, Jutholmen, har sålt fisk på Dalarö torg i en herrans massa år. I högerkanten slottsherren till Sandemar (2 km från Dalarö) Claes Braunerhielm.

Kyrkoherde Allan Lindeberg, ofta båtturen. I bakgrunden prästgården och nedanför en röd kappe där Vasauptäckaren Anders Franzén håller till.

Farbror Cedervall är välkänd bland alla gamla Dalaröbor. Han bor i ett ruckligt hus, är stor kattvän och lika klar i huvudet som i blicken trots sina 91 år.

På historisk mark, Dalarö skans, samlas Sjövärnets pojkar till korum.

Det är mycket med Dalarö. För Dalarö är ju inte bara, och inte ens i första hand, en traditionsrik badbalja för tretusen jäktade, skärgårdslängtande stockholmare. Först och främst är det lotsplats, en av de större i landet, och kustbevakningsstation. Som samhälle föddes Dalarö med lotsarna och tack vare tullen växte det och blev betydande. Det var långt före badortsepoken, som började på 1870-talet och fortfarande blommar för fullt.

Men nog ser Dalarö ut som en typisk badortsidyll, frisk och rörlig, med havsbad och grönska och bergknallar och solglitter över vattnet (när det inte regnar). Det är drygt fyra mil dit från Stockholm landvägen, man kan också åka båt fast det tar ju längre tid. När man väl är ute måste man i alla fall se Dalarö från sjösidan för att få rätta helhetsbilden. Man puttrar t.ex. i motorbåt genom kanalen, där båtarna står förtöjda i täta stim — det är trångt som på en P-plats i Stockholms centrum — och ut på Dalarö ström och får samhället i cinemascopedy, där det klättrar så pittoreskt uppför sluttningarna. Man svänger förbi Jutholmen, en liten, liten ö med många, många hus och möter båtar av alla de slag, slanka, knubbiga plastbaljor, axelbreda skutor och en och annan försynt roddbåt. Om Sjövärnets blå båtar med röda segel råkar komma in i bilden blir det verklig ögonfest. Och så blir man historisk och tänker på drottning Kristina som stod här på en udde och såg hela svenska flottan segla förbi och sa: "Där svävar vår krona på vattnet".

Sen går man kanske in och fickparkerar vid hotellbryggan, blundar för det gamla sommarhotellet, en urblåst, vanprydande skräckkåk, och vandrar upp förbi Strand hotell, där fru *Helga Johansson*, som också har pensionat i gamla Societetshuset, i sommar kan stoltsera med fullständiga rättigheter. Strand hotell lånade exteriören åt "Pensionat Paradiset", en 30-talsfilm som blev sådan skandal att den måste döpas om till "Skärgårdskavaljerer". Man går och beundrar den gamla kungörelseeken vid kyrkan. Eken ersatte förr tidning och anslagstavla och är fullspikad med rostiga nubbar. Där kunde vid sekelskiftet stå sådana här annonser att läsa: "En hvit katt, tillhörig fru P. som har två svarta fläckar på svansen och en på nosen är förkommen" och "*Ett paraply blef häromsistens kvarstående i tankarne på stora hotellet . . .*" En dåtida humorist undrade hur eken kunde stå så rak med så många nubbar i sig. (Nåja, så här på sommaren verkar den förstås bra lummig.)

Kyrkoherde Faderallan

Man ser på klockstapeln, "Basfiolen", och går in i kyrkan som är från 1636 och vacker och vänlig och välkomnande. Dopfunten är snidad av virke bärgat från "Riksäpplet" som sjönk utanför Dalarö 1676. I kyrkan ordnar kyrkoherden konserter om somrarna med sångare och musiker från Stockholm. Musikdirektör *Erik Erling* är t. ex. hedersorganist.

Kyrkoherden heter *Allan Lindeberg* och kallas förstås fader Allan eller faderallan, och det har han ingenting emot. Han är gammal dalaröbo (var förut sjömanspräst), sedan 29 år, är van att handskas med båt, eftersom pastoratet också omfattar Ornö och Utö, och han har den där fasta blå blicken som man får av att umgås med havet.

Promenerar man med kyrkoherden genom samhället får man hälsa hela tiden, för Allan känner alla, och alla känner Allan. Många sommargäster vill naturligtvis att deras barn ska konfirmeras och gå fram i den vackra dalarökyrkan. Tack vare kyrkoherden får vi träffa fröken *Agnes Engel*, och det är lika fint som att presenteras vid hovet, för fröken Engel är den sista här ute av den s. k. dalaröadeln. Det var tre ätter, Spegel, Engel (dit hör generaldirektör *Arthur Engel* i Medicinalstyrelsen) och Björn, som i mer än 200 år utgjorde denna Dalarös egen aristokrati. I fåtöljerna hemma hos fröken Engel sitter man bland fint arbetade antimakasser, hon var handarbetslärarinna på Ateneum i Stockholm en gång i världen. Nu är hon 87 år, och Dalarö har skiftat ansikte betydligt sen hon var barn och pappa lotsförmannen ofta gick till fots den fyra och en halv mil långa vägen från stan när det inte fanns någon lämplig båtlägenhet hem.

Gömd lantlig idyll

Ja, Dalarö har skiftat ansikte och vuxit och svällt ut åt alla håll och kanter men något av det allra äldsta, 1700-tal och till och med något 1600-tal, finns i alla fall kvar, trots att ryssen brände och härjade 1719 och trots att en annan storbrand gick hårt fram 1890.

Strövar man t. ex. från torget längs en väg med yppig grönska och smiter in genom en grind, så hittar man bakom lövverkets skyddande ridå den verkligt lantliga idyllen, det är bara råmande kor och bråkande lamm som fattas. Här ligger några av Dalarös äldsta hus, de ägs av chefsarkitekten på Stockholms fastighetskontor *Nils Sterner*, fast det var egentligen hans fru, också arkitekt, som hittade dem, på annons, när hon letade efter ett ställe på tryggt avstånd från vatten för barnens skull. Ett hus har varit 1700-talskrog och ett annat, den fina s. k.

Dahlgrenska gården, var på den tiden stall. Sedan lade familjen Sterner också beslag på den s. k. Kommendantsbostaden nedanför. Kärnan i huset är 1700-tal, fast den blivit kringbyggd senare, och här har det också varit krog, det syns bl. a. på serveringsluckorna i väggarna. Sitt namn fick huset möjligen därför att kommandanten på Dalarö skans bodde där när hans bostad på ön blev obeboelig.

Det finns nämligen också en skans utanför Dalarö, fast garnisonen försvann därifrån 1854.

Sedan har Dalarö skans rustats upp och används numera som förläggning för Sjövarnsskårens Södertörnsflottilj. Bortåt hundratalet pojkar får de första grunderna i sjövätt där varje sommar. Kanske allra äldsta bostadshuset på Dalarö är det fina gamla "torpet" där familjen *Richard Urwitz* bor (herrn i huset för 48:e sommaren). Det är troligen ett fänriksställe från slutet av 1600-talet och familjen Urwitz har gått föredömligt varsamt fram med det åldriga huset, där allting lutar och där rabatten av vita småblommor utanför verandan i högsommartid ser ut som en väldig snödriva. Strax intill har förresten den ekumeniska Lukasstiftelsen gästhem i ett stort 80-talskomplex, det är inte världens vackraste hus men det förlåter man när man ser den vidunderliga sjöutsikten från altanen.

Det verkliga palatset på Dalarö byggde på sin tid generalkonsul Erik Åkerlund. Det heter "Lyngsåsa" men döptes snart inofficiellt om till "*Lyxåsa*". Ägaren lät gärna göra om detaljer som han inte var nöjd med, men däremot är det nog varken sant att han vände på huset helt och hållet när det var klart eller att han ändrade i det oändliga därför att han blivit spådd att han skulle dö när huset var färdigbyggt. Nu har Frälsningsarmén "Lyngsåsa" som folkhögskola.

Badortsliv utan båt är otänkbart, anser, dir. Bo Sandström med sonen Ola i "Oh la la".

Genuin dalaröbo är fröken Agnes Engel, lotsdotter och "adelsdam".

Lotsbåten går ut med lotsarna Knut Glimmert och Sven Larsson.

Fru Maj Monthan framför spisen i tullmässen.

Kända namn i sommargästrullan

Det var som sagt på 70-talet som Dalarö började bli badort och stränderna efterhand kantades med tvåvåningsvillor, krusidulliga och försedda med glasveranda. Då badade man i badhus, nu vid plagen på Dalarö Havsbad (Schweizerbaden). August Blanche var en av badgästpionjärerna och det finns otaliga kända namn i Dalarös sommargästrulla. Två andra Augustar kan noteras: Strindberg som bodde här 1891 ("Hemsö-borna" börjar ju med att Carlsson hämtas av Clara och Lotten vid Dalarö brygga och Hemsö är Kymmendö 6 km sydöst om Dalarö). Och skådespelaren August Lindberg, vars ställe "Namnlösa" ärvdes av hans tre döttrar av vilka den ena är *Stina Bergman*. Hjalmar B. hämtade alltså mycken inspiration på

Dalarö. Anders Zorn målade runda, rosiga importerade kullor på bryggorna och Verner von Heidenstam pustade ut på Dalarö efter "Karolinerna".

Fortfarande är Dalarö tillflyktsort för skaldar och andra konstnärer. Fil. dr *Karl Asplund* har ett livets smultronställe här, och en annan skaldande man är *Ulf Peder Olrog* som bor i lillstuga till "*Mors Minne*" vid Baldersvägen.

Många, många andra kända namn hittar man, och i åtskilliga fall har Dalarö gått i familjen. Dynastin *Bon-nier* har funnits där länge. Konstnärinnan Eva B. bodde t. ex. i ett Ragnar Östbergritat blockhus. *Gerard, Albert* och *Lukas B.* bor sommartid i magnifika dalarövillor. Disponent *Nils G. Nordqvist* kan när han går ner till bryggan med dottern *Jenny* berätta om hur det var när han själv som pojke gick i vit sjömanskostym. för att titta på det stora evenemanget: när båten från stan kom. Han bor med dotter och fru *Gun* i ett fint tillvarata-get hus från 80-talet. Från början var det två hus som hans farmor - hon hade konfektaffär i stan och filial i Dalarö - lät bygga ihop, därför går hela huset så att säga i trappor. Sedan har disp. Nordqvist rustat upp en hel del själv bl.a. har man fått ett härligt kök i blått, det ger havsluft också åt interiören, och ett diskrum som är sommarställeshusmoderns önskedröm.

På tomten nedanför, där gräsmattan går kant i kant med havet, bor advokat *Gösta Åkerlund* som, i likhet med många andra inbitna dalarösommargäster, firar också jul- och vinterlov här ute. Han har ett hus som hans far köpte 1918 - det ligger på mark där ryssarna lär ha begravt sina stupade under härjningståget.

Tull- och lotsplats

Tullen är sedan gammalt förknippad med Dalarö. Där var tullstation från 1636 och 1788 byggdes tullhuset som fortfarande står kvar. Det kom förmodligen till därför att Dalarö gästades av många förnämna personer, både kungliga och andra, och de måste bo ståndsmässigt.

Tullhuset uppfördes på stockar som lades i lerbotten och för att bevara fuktigheten i grunden måste man vattna huset om det blir många torkdagar i följd! Tulldirektör *Olof Monthan* i Stockholm bor i tullhuset och förestår dessutom det fina tullmuseet som han vid sidan av tjänsten skapat i samråd med goda vänner. Det är ännu inte invigt (pengar fattas) men visas på beställning. I vindsvåningen visas roligt och lärorikt hur tullen arbetar (den sysslar inte *bara* med att jaga smugglare och leta efter sprit och cigaretter), men det mest charmerande är de tre rummen i bottenvåningen som inretts i 1700-, 1800- och sekelskiftesstil. Där är atmosfären inte ett dugg museal, man får en stämning av att rummen är bebodda. I vackra källarvalv längst ner ligger tullmässen, som är representationslokal och dessutom lånas ut till en enda förening, kyrkliga syföreningen.

På Dalarö, likaväl som när det gäller alla andra platser som om sommaren sväller ut mångdubbelt, måste det förstås finnas smolk i idyllen.

För de bofasta måste väl badgästerna vara en nagel i ögat, d.v.s. för dem som inte tjänar på sommarpubliken (några gör ju faktiskt det!) och dit hör lotsarna. Man förstår om de och deras familjer grumsar över badgästerna som höjer matpriserna och gör köerna i butikerna timslånga. För Dalarö är faktiskt mer lotsarnas än sommargästernas - lotsarna har varit med sedan Gustaf II Adolf lade flottan här ute och behövde styrmän som det kallades på den tiden. Numera har man ca 3 000 lotsningar per år, stora farleden går någon kilometer utanför Dalarö.

- Vi är inte idylliska, säger överlotsen *Torsten Lundberg*, som på landets äldsta organiserade lotsplats har nitton lotsar och fem båtmän under sig. Det var vi kanske för hundra år sen men det är vi inte nu längre, även

om stockholmarna tror det!